

A „kibertér” és az „amerikai álom”: Magna Charta a Tudás Korához

1.2 verzió

1994. augusztus 22.

E kiáltvány több tucat ember kollektív bölcsességét és összegyűjtött ötleteit tartalmazza. Elsősorban a négy „társszerző” – Ms. Esther Dyson, Mr. George Gilder, Dr. George Keyworth és Dr. Alvin Toffler – gondolataira épül. Ehhez az 1.2-es szövegváltozathoz senkitől sem kell „nyomtatási engedélyt” kérni. A korszellemnek megfelelően: csak azért védi a *copyright*, nehogy valaki más kérjen rá szerzői jogot. Aki hozzájut, bármilyen módon fölhasználhatja. De vannak benne olyan, hosszabb részek, amelyek más, jogvédett művekből származnak, és itt csak a szerzőik hozzájárulásának köszönhetően szerepelnek. (A 2.0 verzióban majd lesznek illendő köszönetnyilvánítások is.) Ez egy élő dokumentum. A 2.0-ás változat várhatóan 1994 októberében jelenik meg. [Azóta sem készült el – a ford.] Reméljük, hogy aki olvassa, elmondja majd nekünk, hogyan tehetnének még jobbá. Ez az alábbi címen lehetőséges:

E-mail: MAIL@PFF.ORG
Fax: 202/484-9326
Telefon: 202/484-2312
RML (régimódi levél): 1301 K Street Suite 650 West,
Washington, DC 20005

(A Progress & Freedom Foundation nonprofit kutatási és oktatási szervezet. Az a célja, hogy pozitív jövőképet alakítson ki a társadalomban a hagyományos amerikai alapelvekre építve.)

ELŐSZÓ

A 20. század központi eseménye az anyag uralmának megdöntése. A fizikai formában létező vagyon egyre jobban veszít az értékéből és jelentőségéből a technikában, a gazdaságban és a politikában egyaránt. A dolgok nyers valósága helyett a gondolat ereje kezd előtérbe kerülni mindenütt.

Az első gazdasági átalakulási hullám idején a föld és a mezőgazdasági munka vált a termelés fő tényezőjévé. A második átalakulási hullám után a föld továbbra is értékes maradt, miközben a „munka” a gépek és a nagy iparágak köré csoportosult át. A harmadik átalakulási hullámban a központi erőforrás a „hasznosítható tudás” lesz – ez a kifejezés a legszélesebb értelemben értendő: adatok, információk, képek, szimbólumok, kultúrák, ideológiák, értékrendszerek stb.

Az ipari társadalom kora még nem ért véget teljesen. Sőt, a második hullám iparágai (pl. az olaj-, az acél- és az autóiipar) megtanulták, hogyan használják ki a harmadik hullám tudományos felfedezéseit – miként annak idején az agrártársadalmak jócskán profitáltak az ipari forradalomnak köszönhető mezőgazdasági gépesítésből.

A harmadik gazdasági hullám (és a belőle kinövő Tudás Kora) azonban csak akkor teljesebben igazán, ha egyre erősödő technikai és gazdasági dominanciája mellett a társadalmi és a politikai életben is uralkodóvá válik. Ez azt jelenti, hogy meg kell szabadulni az ipari társadalom idejéből származó törvényektől és magatartásformáktól. A fejlett demokráciák vezetőire ez különleges felelősséget ró: segíteniük, siettetniük és megértetniük kell ezt az átalakulást.

Ahogy az emberiség meghódítja a tudás ezen új, „elektronikus határszéleit”, ismét szemben találja magát az amerikai telepesek legfontosabb problémájával: hogyan kellene megszervezni az életet úgy, hogy mindenkinek jó legyen? A Tudás Korában az olyan dolgokat, mint a szabadság értelme, az önkormányzás formái, a tulajdonjog meghatározása, a verseny természete, az együttműködés feltételei, a közösségi érzés és a haladás mibenléte, mind újra kell értelmezni – pontosan úgy, ahogy az ipari társadalmak kialakulásakor, 250 évvel ezelőtt is újradefiniálták ezeket.

A 20. századi honfitársaink által „amerikai álomnak” nevezett jelenség, illetve a mások által használt olyan kifejezések, mint „az amerikai élet ígérete” és „az amerikai eszme”, a 19. századi iparosodás zűrzavaros időszaka után alakultak ki. Most rajtunk a sor: a tudás forradalma és az általa kiváltott harmadik nagy történelmi átalakulási hullám arra szólít minket, hogy újítsuk meg ezt az álmot, és erősítsük meg ezt az ígéretet.

A KIBERTÉR TERMÉSZETE

Az Internet – ez a hatalmas (2,2 milliárd számítógép), világméretű (135 ország), gyorsan növekvő (10–15% havonta) hálózat [az adatok 1994-re vonatkoznak – a ford.], mely megragadta az amerikai fantáziáját – csak egy kicsiny része a kibertérnek. Mi is valójában a kibertér?

Sokkal inkább ökoszisztéma, mintsem gépi rendszer. A kibertér egy bioelektronikus környezet, amely szó szerint univerzális: mindenütt jelen van, ahol telefonrótók, koaxiális kábelek, üvegszálak vagy elektromágneses hullámok vannak.

Ezt a környezetet a tudás „lakja” (beleértve az áltudást is), amely elektronikus formában létezik. A fizikai világhoz „kapukon” át csatlakozik, ahol az emberek belenézhetnek, tudást tehetnek be és vehetnek ki, vagy megváltoztathatják az ott tárolt tudást. Egyes kapuk csak egyirányúak (pl. televíziókészülékek, tévéadók), mások viszont kétirányúak (pl. telefonok, számítógépes modemek).

A kibertérben élő tudás nagy része igen rövid életű (vagy legalábbis azt hisszük): a hangunk fénysebességgel utazik egy telefonvonalon vagy mikrohullámon, eléri a hívott fél fülét, majd örökre eltűnik.

De egyre nagyobb számban épülnek a kibertérbeli adat-, tudás-, információ- és dezinformáció-raktárak, a bináris kódú egyesek és nullák halmazai. A raktárak is fizikai formában jelennek meg (lemezek, szalagok, CD-ROM-ok) – de a tartalmukhoz csak azok férnek hozzá, akik a megfelelő kapuknál állnak a megfelelő kulccsal.

A kulcs pedig a szoftver, az elektronikus tudás egy különleges formája, mellyel navigálni lehet a kibertérben, és amellyel annak tartalma az emberi érzékszervek számára is érthetővé tehető írott szöveg, kép és hang formájában.

Az emberek állandóan hozzátesznek valamit a kibertérhez – létrehozzák, definiálják és növelik azt –, olyan sebességgel, mely már most is robbanásszerű, és még tovább gyorsul.

Még gyorsabb számítógépek, még olcsóbb elektronikus tárolóeszközök, többet tudó szoftverek és nagyobb kapacitású kommunikációs vonalak (műholdak, üvegkábelek) – mind-egyik önmagában is tovább bővíti a kibertert. De az igazán robbanásszerű növekedés ezek kombinálásából adódik, olyan kölcsönhatásokból, amelyeknek a természetét még ma sem értjük teljesen.

A „bioelektronikus határvidék meghódítása” találó metafora arra, ami most a kibervilágban történik. A feltalálók és felfedezők hőskora jut róla eszünkbe, az a lelkesedés, amely a régi hajósokat a világ megismerésére csábította, az amerikai telepesek első generációit az új kontinens megszelídítésére ösztönözte, vagy ami a mi korunkban a világűr kutatásához vezetett.

De a kibervilág felfedezése az emberiség minden korábbi kalandjánál nagyobb lehetőségeket tartogat, egyszerűs mind azonban bonyolultabb feladatot is jelent.

A kibertér a tudás földje, és e föld meghódítása az emberiség legszebb és legnagyobb kihívása lehet. Most minden embernek lehetősége van arra, hogy a maga módján válaszoljon erre a kihívásra.

A feladat ugyanolyan félelmetesen nagy, mint amekkora a lehetőség. A harmadik átalakulási hullám jelentősen megváltoztatja a tulajdon, a piac, a közösség és az egyéni szabadság természetét és értelmét. Ahogy fokozatosan kibontakozik, új viselkedési mintákat hoz létre, melyek kérelhetetlenül átalakítanak mindenfajta szervezetet és intézményt (családot, lakókörnyezetet, vallási csoportot, vállalatot, kormányzatot, nemzetet) –, túllépünk az egyésgesítés és központosítás gondolatán, akárcsak az energia, a pénz és az irányítás „anyagias” szemléletű rögeszméjén.

A tömegtermelés korának gazdaságossági elmélete fejtetőre áll: az új információs technológiák a sokféleség többletköltségét – a termékeknél és az embereknél egyaránt – fokozatosan nullára szorítják le, „tömegtelenítik” intézményeinket és kultúránkat. A gyorsuló tömegtelenítés lehetőséget teremt az emberi szabadság jelentős növelésére.

Ez egyben a mai intézményrendszerek központosító szemléletének, bürokratikus szervezeteinek halálát is jelenti. (A kormányok, ideértve az amerikai kormányzatot is, az utolsó bástyái a Földön a bürokratikus hatalomnak, és számukra a közelgő változás alapvető és valószínűleg igen fájdalmas lesz.)

Ilyen szempontból a kibertérre használt metaforák közül a legkevésbé találó az, ami – sajnos – a legnépszerűbb lett mostanában: az „információs szupersztráda”. El sem lehet képzelni ennél kevésbé szemléletes hasonlatot a kibertérre, vagy félrevezetőbbet, ami a hatásait illeti. Vegyük szemügyre a következő ellentétpárokat:

Információs sztráda	Kibertér
korlátozott építőanyag központosított háló mentén zajló mozgás állami tulajdon bürokrácia hatékony, de nem barátságos ellenáll az elemeknek szakszervezetek és vállalkozók felszabadulás az első hullám alól a második hullám csúcspontja	korlátlan tudás decentralizált térben való mozgás rengeteg tulajdonos önállóság barátságos, ha olyanná alakítjuk folyik, lebeg és finoman szabályozható egyesületek és önkéntesek felszabadulás a második hullám alól a harmadik hullám meglovgalása

Peter Huber így magyarázta ez év tavaszán a *Forbes*-ben:

Az autópálya-analógia teljesen hibás, mert a gazdasági alaptörvényre utal. A kézzelfogható dolgok engedelmeskednek a megmaradási törvényeknek: ha valami egyszer dél felé megy egy autópályán, annak egyszer vissza is kell jönnie észak felé, különben egy idő után autóhegyek alakulnának ki Miami-ban. Ugyanígyen logikával a termelésnek és a fogyasztásnak is egyensúlyban kell lennie. Az átlag Péter csak annyi gabonát fogyaszthat el, amennyit az átlag Pál megtermel. Az információ viszont egészen más. Szinte költség nélkül lehet megsokszorozni – így (elméletben) minden egyes ember elfogyaszthatná a teljes nemzeti termést. Akár gazdagok vagyunk, akár szegények, mindegyikünknek információdeficitje van: mindannyian többet fogyasztunk, mint amennyit megtermelünk.

A TULAJDON ÉS A BIRTOKLÁS TERMÉSZETE

A piacok működtetése érdekében világos és betartatható tulajdonjogokra van szükség. Ezek megalkotása a kormányzat egyik központi feladata – ezt már régóta tudjuk. Az új kiberélettér megalkotásához azonban újfajta tulajdont kell létrehozni – vagyis új módszereket a hasznos áruk (többek között a gondolatok) termelésére.

A kibernetet betöltő tulajdon különböző formákban létezik: vezetékek, koax-kábelek, számítógépek és egyéb hardver-elemek; elektromágneses frekvenciatarományok és maga a „szellemi tulajdon” – a tudás, mely a kibertérben lakik, és egyben meghatározza azt.

Mindegyik tulajdonformánál két kérdést kell megválaszolni. Először is: mit jelent a „tulajdonjog”? Milyen természetű maga a tulajdon, és mit jelent a birtoklása? Másodszor: ha meghatároztuk a tulajdonjogot, akkor ki a tulajdonos? A kibertérben alapvetően köztulajdon (pl. állami) legyen vagy magántulajdon (pl. egyéni)?

A fenti két kérdésre adott válaszok jelentik majd az alapelveket, melyekkel Amerika és a világ többi része a harmadik hullám korszakába lép. Mindazonáltal ezekkel a kérdésekkel még alig foglalkoztak. Ehelyett, legalábbis az Egyesült Államokban, a kormányzatok a második átalakulási hullámban kialakult tulajdon- és tulajdonlásfogalmakat próbálják alkalmazni a harmadik hullámra is, vagy pedig egyáltalán nem foglalkoznak a kérdéssel.

Például: meglehetősen sok figyelmet szentelnek mostanában a „szellemi tulajdon” természetének – vagyis annak, hogy a tudás a közgazdászok szerint „tömegáru”, és ezért különleges védelmet igényel a *copyright* és a szabadalmak formájában.

A szerzői és szabadalmi jogrendszer az Egyesült Államokban az utóbbi két évtizedben úgy alakították át, hogy a védelem kiterjedjen az „elektronikus tulajdonra” is. Ezek a változtatások lényegében megpróbálják átvinni a 15. században, Gutenberg találmányával egy időben született törvényeket az elektronikusan tárolt és továbbított tudás időszakára is.

Szerencsésebb az olyan megközelítés, amely figyelembe veszi, hogy a harmadik gazdasági átalakulási hullám alapvetően megváltoztatta a tudás „áru” természetét, és a változások nem pusztán technikaiak (áttérés a nyomtatott könyvekről az elektronikus tárolásra és visszakeresésre). A technikai változásoknál sokkal fontosabb az, hogy a tömegtermelésről, a tömegkommunikációról és a tömegkultúráról átvált az emberiség egy tömegtelenített civilizációba.

Más szóval: a nagy váltás a hasznosítható tudás tömegtelenítése.

A harmadik hullám idején az újfajta tudás jellemzően romlandó, átmeneti és specializált: a megfelelő információ, a megfelelő szoftverrel kombinálva, a megfelelő formátumban és pontosan a megfelelő időben. A második hullámban kialakult „tömegáru” típusú tudás sokaknak hasznos volt, mert az emberek többségének információs igényeit egységesítette. A harmadik hullámban a specializált tudás – természeténél fogva – „egyedi áru”.

Ha ez a gondolat helyes, akkor legalábbis nem minden esetben lesz szükség arra, hogy szerzői és szabadalmi jogokkal védelmezzék a tudást. Ami azt illeti, a gazdaságban már ki is alakultak olyan megoldások, amelyekkel az igényeknek megfelelően formált tudás létrehozóit a nehézkes *copyright*/szabadalmi eljárások nélkül is díjazni lehet. John Perry Barlow például ezt javasolta tavaly:

A szellemi tulajdon terjesztésének egyik modellje „élőben” való előadás. Ezt a módszert ma még csak a színházban, a zenében, az oktatásban vagy a kabarékban használják. Azt hiszem, hogy az előadásszerű megoldás az információs ipar legnagyobb részére ki fog terjedni: a műsorszórással sugárzott szappanoperáktól kezdve a tőzsdei elemzésekig. A kereskedelem ezekben az esetekben inkább egy folyamatos előadásra szóló jegyeladáshoz fog hasonlítani, semmint a bemutatott darab egyes, becsomagolt példányainak adásvételéhez. A másik szóba jöhető modell természetesen a szolgáltatás. A szakemberek többségét – orvosokat, ügyvédeket, szakértőket, építészeket stb. – most is közvetlenül fizetjük meg a szellemi tulajdonukért. Mi szükség van a *copyright*-ra, ha az ember megbízási díjat is szedhet?

A szerzői és a szabadalmi jog, valamint a szellemi tulajdon kérdése csak néhány a problémás „jogok” közül. Felsorolunk még továbbiakat is:

– Az elektromágneses hullámok frekvenciáit hagyományosan „köztulajdonnak” szokás tekinteni, de újabban a *Federal Communications Commission* magánvállalkozásoknak „árverezi el” őket. Vagy mégsem? Valóban tulajdonnak tekinthetők azok a nagyon korlátozott „tulajdonjogcsomagok”, amelyeket az ilyen ügyleteknél eladnak? Vagy inkább csak amolyan használati engedélyek ezek – jogok a frekvenciatartomány egy részének használatára korlátozott ideig és meghatározott célokra? Bármelyik esetről legyen is szó: valóban úgy határozzák-e meg az elárverezett jogokat, hogy az egésznek műszakilag is értelme van?

– A kibetér legfeltűnőbb földrajzi elemeinek – a vezetékeknek, a koax-kábeleknek és az üvegszál hálózatoknak – a tulajdonjoga ma sokkal kevésbé rendezett, mint ahogy az ember gondolná. A szabályozás (különösen az árszabályozás) felérhet az elkobzással is, amint ezt az amerikai kábelhálózat-üzemeltetők nemrég megtapasztalhatták, amikor a szövetségi kormányzat maximálta az áraikat, és így gyakorlatilag több millió dolláros díjbevételről fosztotta meg őket. (Bármilyen véleménye van is valakinek az FCC döntéséről és annak törvényességi hátteréről, azzal nehéz nem egyetérteni, hogy egy árucikk tulajdonjoga nem sokat ér, ha a kormányzat tetszése szerint közbeavatkozhat, és jelentősen csökkentheti az értékét.)

– A harmadik hullámban a tőke (a kézzelfogható és a nem tapintható tőke egyaránt) sokkal gyorsabban értéktelenedik el, mint az ipari társadalom korában. Például „Moore törvénye” miatt, mely szerint a mikrochipek számítási teljesítménye 18 hónaponként legalább megkétszereződik. Ennek ellenére a jelenlegi számviteli és adószabályozók akár harmincéves amortizációs időt is előírhatnak egyes tulajdonformáknál. Az eredmény, persze, komoly részrehajlás a „nehéz ipar” mellett az ügyes, fürge, új üzletágakkal szemben.

Ki fogja megalkotni a kibervilág tulajdonjogait és hogyan? Hogyan lehet megtalálni az optimális kompromisszumot az együttműködő nyílt rendszerek és a tulajdon védelmének ellentétes szempontjai között?

A PIAC TERMÉSZETE

Az olcsó tudás tönkreteszi a tömegtermelésre épülő iparágakat. A specializált tudás megte-remti a „just in time” termelés lehetőségét: egyre többféle áru előállítását az igények felmerülésének pillanatában. A technikai haladás új módszereket biztosít a régi piacok ellátására, a hajdani biztos monopóliumok újra versenypályákká válnak.

Ez a jelenség megváltoztatja a piac természetét: nemcsak az információs technológiáét, hanem az áru- és nyersanyagpiac, valamint a szállítási és szolgáltatási piac természetét is.

A kibertérben egymás után alakulnak át „természetes monopóliumból” szabad versennyé a technológiai fejlődés következtében. Lássunk három friss példát:

– A levélküldés piacán a fax és a futárszolgálat elterjedése miatt versenyhelyzet jött létre – hiába vannak még most is érvényben azok a rendelkezések, amelyek a *U.S. Postal Service* számára gyakorlatilag monopóliumot biztosítanak a levelek továbbítására.

– Az elmúlt húsz évben a televíziózás piaca jelentősen megváltozott: korábban csak néhány műsorsugárzó tévéállomás volt, ma pedig a nézők szabadon választhatnak a műsorszóró-, a kábel- és a műholdas szolgáltatások közül.

– Az országos telefonhálózatok a legutóbbi időkhöz kizárólagosan a csavart érpáru rézkábelekre épültek, ma pedig keményen versenyezniük kell a drótnélküli rádiótelefonokkal és a kábeltvé hálózatokkal is, mert ezek újabban már hangtovábbítással is foglalkoznak. Angliában, Mexikóban, Új-Zélandon és egy sor fejlődő országban már meg is szüntették a versenyt akadályozó rendelkezéseket ezen a területen, és a fogyasztók gyakorlatilag szabadon választhatnak a lehetőségek közül.

Az új technikák és termékek megjelenése megteremti a dinamikus piaci verseny lehetőségét – ebben a versenyben a vetélkedés a technológiák és az iparágak között folyik, mindegyik megpróbálja megtalálni a legjobb módot arra, hogy kielégítse a fogyasztói igényeket. A dinamikus verseny más, mint a statikus, ahol több cég árul nagyon hasonló termékeket egymás alá licitálva az árral.

A statikus verseny jó, mert kikényszeríti az adott terméknél elérhető legalacsonyabb költségeket és árakat. A dinamikus verseny azonban még jobb, mert így a versengő új technikák és új termékek megmérkőzhetnek a régiekkel, és ha tényleg jobbak, akkor felválthatják őket. A statikus verseny gyorsabb és erősebb lovakat eredményez. A dinamikus verseny létrehozza az autót.

Az ilyen dinamikus versenyhelyzet – melynek lényegét Joseph Schumpeter osztrák közgazdász az „alkotó pusztításban” látta – tömegesen hoz létre nyerteseket és veszteseket. Az új technológiák megjelenése évtizedek alatt felhalmozott, milliárd dollárnyi lekötött infrastruktúrát tehet elavulttá egy pillanat alatt. Jó példa erre az amerikai számítógépgyártó ipar átalakulása 1980 óta.

1980-ban mindenki tudta, hogy ki irányítja a számítástechnikát. A minikomputerek iránt megnövekedett kereslettől eltekintve alapvetően a nagygépek uralták a piacot, és Amerika vezető szerepe nagyrészt egy domináns cégnek, az IBM-nek volt köszönhető, mely a világpiac több mint 50 százalékát uralta.

Azután bekövetkezett a személyiszámítógép-ipar robbanásszerű növekedése, és a régi típusú, nagy üzletben gondolkodó számítástechnika számára csak egy kis szelet maradt a virágzó piacból. Amikor az IBM veszíteni kezdett a piaci részesedéséből, sok ember meg volt győződve róla, hogy Amerika elvesztette a versenyképességét. Ez a riadalom a nyolcvanas évek közepére Washingtonból elért egészen a Szilícium Völgyig.

Az igazi sztori azonban az volt, ahogy Amerika visszaszerezte üzleti és műszaki vezető szerepét ezen a területen. A nagygépről a PC-re való áttéréssel egy hatalmas új piac keletkezett. Ezt a piacot már a dinamikus verseny jellemezte, melybe könnyű volt belépniük az új versenyzőknek. Tucatszajó újonc vette föl a harcot a nagyobb, kiépültebb vállalatokkal – és nyertek.

Az évtizednyi aggodást meglepő végeredmény követte: az Egyesült Államok nemcsak hogy ismét versenyképes lett a nemzetközi piacon, de minden mérhető jellemző azt mutatja, hogy vezető szerepet játszik a világgazdaság fejlődő iparágaiiban – a telekommunikációban, a mikroelektronikában, a számítógépes hálózatok (más néven az „összekapcsolt számítástechnika”) terén, valamint a szoftverrendszerek és -alkalmazások piacán.

Amerika győzelme a nyolcvanas évek számítógépes háborújában annak köszönhető, hogy a dinamikus verseny ezen a területen olyan nyaktörő sebességgel és olyan összevisszaságban

folyt, hogy az államnak igencsak nehéz lett volna irányító szerepet vállalnia (ha egyáltalán törődött volna az egésszel). A kilencvenes évek gazdaságpolitikájának az a feladata, hogy megengedje, sőt bátorítsa ezt a dinamikus versenyt a kibervilágpiac minden területén.

A SZABADSÁG TERMÉSZETE

Amerika tengerentúli barátai néha megjegyzik, hogy az Egyesült Államok alkotmánya egyedülálló, mert világosan kimondja, hogy a hatalom az embereké, akik átruházzák ezt a kormányzatra, s nem pedig fordítva.

Ez a gondolat – szabad társadalmunk központi eleme – több mint százötven éves szellemi és politikai erjedés eredménye. A Mayfloweri Szerződéstől az Amerikai Alkotmány megszületéséig tartott ez a küzdelmes folyamat, az új területek meghódításánál alkalmazandó alapelvek fölött folyó vita.

Amint az amerikai telepesek folytatták az új határvidékek felderítését – az északnyugati tartományoktól az oklahomai földfoglalásig –, időről időre következetesen visszatértek ahhoz az alapelvhez, hogy a hatalom a népé, s újra meg újra megerősítették azt.

A kibertér az utolsó meghódítandó terület. Ahogy az amerikaiak és más nemzetek egyre mélyebbre hatolnak benne, a lehetőségek minél teljesebb kiaknázása érdekében mind fontosabb lesz az a gondolat, hogy ennek a világnak a tulajdonjoga is elsődlegesen az embereké.

Ez a kijelentés egyesek számára melodramatikusnak tűnhet. Hiszen Amerika továbbra is a személyes szabadság földje marad, és ez a szabadság természetesen kiterjed a kibertérre is. Hogyan is jöhetett volna létre másként a *hacker* figurája, ez a tipikusan amerikai jelenség, aki semmilyen társadalmi nyomással nem törődve megsért minden szabályt, korán és intenzíven elkezd használni az olcsó és mindent elborító számítástechnikát, s közben kifejleszt magában egy sor képességet?

Ez a jártasság végül komoly értéket biztosít neki a munkerőpiacon, az alkalmazói programok készítése vagy a hálózatok fejlesztése terén. A *hacker*ből szakember lesz, feltaláló, esetleg új vagyonok megalapozója, olyan új vállalkozások indítója, melyeknek Amerika vezető szerepét köszönheti a kibertér felfedezése és betelepítése korában.

Nehéz lenne elképzelni, hogy a *hackerek* boldogulnának vagy egyáltalán életben maradnának a szabályozottabb és formálisabb európai és japán demokráciákban. Amerikában viszont létfontosságúvá váltak a gazdasági fejlődés és kereskedelmi részesedés arányának növelése szempontjából. Miért? Mert az amerikaiak még most is értékelik az egyéniséget a konformitással szemben, díjazzák a újjító kedvet a beletörődés ellenében, és harcosan védelmezik a különbözőséghez való jogot.

Ennek ellenére most ismét szükség van a szabadságelvek újbóli megerősítésére. Egyrészt azért, mert új területekre merészkedünk, ahol még nincsenek szabályok – ahogyan nem voltak törvények az amerikai kontinensen 1620-ban vagy az északnyugati tartományban 1787-ben.

Évszázadokkal később a szabadságjogok megerősítése – e kiáltvány és más, hasonló kezdeményezések által – más miatt is fontos: egy olyan évszázad végén járunk, melyet az ipari társadalom tömegszemléletű intézményei uraltak. Az ipari társadalomban a beilleszkedést bátorították, és az egységesítésre építettek. Ebben az időszakban az intézmények – a vállalati és a kormányzati rendszerek, a hatalmas civil és katonai szervezetek, a különböző iskolatípusok – mind ezeket a prioritásokat tükrözték. S közben az egyéni szabadságjogokat megsértették – néha csak kicsit, néha súlyosabban:

– Az ipari társadalomban érthető volt, hogy a kormányzat ragaszkodik ahhoz, hogy bele tudjon kukucskálni minden számítógépbe, és ezért előírja egy speciális „clipper chip” beépítését mindegyikbe.

– Az ipari társadalomban érhető volt, hogy a kormányzat tulajdonjogot formálhat az elektromágneses hullámsávokra, és kemény pénzeket követelhet az állampolgároktól azok használati jogáért.

– Az ipari társadalomban érhető volt, hogy a kormányzat megtilthatja a vállalkozóknak, hogy új piacokra is beléphessenek, és ott új szolgáltatásokat indíthassanak.

– És az ipari társadalomban, melyet néhány régimódi, egyirányú médiahálózat uralt, még talán az is érhető volt, hogy a kormányzat megpróbálta befolyásolni, milyen politikai nézetek terjedjenek az elektromágneses hullámokon.

A második átalakulási hullám által létrehozott világban mindezek a beavatkozások tulajdonképpen elfogadhatók voltak, mert az egységesítés volt a cél, és úgy gondolhattuk, hogy a korlátozott mennyiségű tudás (és a korlátozott telekommunikációs kapacitások) miatt az állami hivatalok és más elitesoportok jobb döntéseket tudnak hozni, mint az átlagemberek.

De akár érhetőnek tartjuk, akár nem e beavatkozásokat és az egyéni szabadságjogok ezernyi más megsértését, melyeket ma természetesnek veszünk, a harmadik hullám idején ezeknek már semmi értelmük sincsen.

Azok, akik ideológiai téren a szabadság eszméjét vallották, nemcsak a más nézeteket vallókkal kerültek szembe egy egész évszázadon át, hanem a történelem egy olyan időszakában találták magukat, amikor a konformitás lett a kívánatos és elismert viselkedésmód. Bármilyen ideálisnak tűnt is az egyéni szabadság elméletben, a gyakorlatban sokszor célszerűtlennek bizonyult. A második hullámban kialakult tömegintézmények bizonyos mennyiségű szabadság feladását követelték mindannyiunktól, hogy a rendszer egésze „működni” tudjon.

A harmadik hullám közeledése a visszájára fordítja ezt a logikát. A kialakulóban lévő társadalom már túl bonyolult ahhoz, hogy bármilyen központilag szervezett bürokrácia irányítani tudja. Tömegtelenítés, az igényekhez való alakítás, egyediség, szabadság – ezek a a harmadik hullám után létrejövő civilizáció kulcsszavai.

A KÖZÖSSÉG LÉNYEGE

Ha a harmadik átalakulási hullám ilyen pozitív változásokat hoz, miért aggódik mégis mindenki a jövőért? Miért jelzik a statisztikák a társadalom szétesését? Miért gondolják jómódú nyugatiak milliói, hogy a kibervilággal kapcsolatos lelkesedés valójában tévedés? Miért tűnik úgy, hogy az országunkat összekovácsoló alapelvek már nem elég erősek – sőt, esetleg hibásak is?

A politikai élet ellentmondásossága az emberek személyiségének szétesésében is tükröződik. Hiába terjesztjük ki a társadalombiztosítást a lakosság egészére, a lélekgyógyászok és az önjelölt megváltók üzlete virágzik, mert az emberek céltalanul sodródnak az egymással versengő gyógymódok között. Kultuszokba és szektákba menekülnek, vagy éppen ellenkezőleg, betegesen magukba fordulnak, mert meg vannak győződve arról, hogy a valóság abszurd, örült és értelmetlen. „Ha a dolgok olyan jól mennek, akkor miért érezzük mégis olyan rosszul magunkat?” – tette föl a kérdést nemrég a *Forbes* magazin.

Részben ezért: mi egy régi civilizáció utolsó és egyben egy új civilizáció első nemzedéke vagyunk. A személyiségzavaraink és társadalmi tanácsalanságaink nagy része a bennünk és politikai szervezeteinkben keletkezett konfliktusokra vezethető vissza – a haldokló második hullámos civilizáció és az azt föl váltó, már dübörögve közeledő harmadik hullám civilizációja közötti feszültségre.

Az ipari társadalom ideológusai már szinte megszokásból siránkoznak a tömegtársadalom föl bomlásán. Ahelyett, hogy a sokféleségben az emberi nem továbbfejlődésének gazdag lehetőségeit látnák, „szétesésről” és „balkanizálódásról” beszélnek. Hogy újraalkothas-

suk a demokráciát a harmadik hullám fogalmai szerint, előbb meg kell szabadulnunk attól a félelmetes tévhitől, hogy a sokféleség növekedése automatikusan növeli a társadalmi feszültséget és a konfliktusokat.

Sőt, ennek pont az ellenkezője bizonyulhat igaznak: ha száz ember akarja mindenáron megszerezni ugyanazt a rézgyűrűt, rákényszerülnek, hogy harcoljanak érte. Másrészt viszont, ha mind a százuknak más-más célja van, sokkal jobban járnak, ha elkezdnek kereskedni, együttműködni és szimbiotikus kapcsolatokat kiépíteni. Ha megfelelő a társadalmi környezet, a sokféleség biztonságos és stabil civilizációt eredményezhet.

Senki sem tudja még, hogyan fognak kinézni a harmadik hullám utáni közösségek, vagy hová vezet majd végül a „tömegtelenítés”. De az világos, hogy a kibertér fontos szerepet fog játszani a jövő különböző közösségeinek összekötésében és összekövetésében, elősegíti majd az „elektronikus szomszédságok” létrejöttét, melyeket nem a földrajzi közelség, hanem a közös érdeklődés kapcsol össze.

Ha majd mindenki hozzájuthat a fejlett számítógépes eszközökhöz, össztársadalmi szinten például csökkenhet a forgalom az utakon, enyhülhet a levegőszennyezettség, az emberek kiköltözhetnek a zsúfolt vagy veszélyes nagyvárosokból, és növekedhet a családi körben eltöltött idő.

A néhai Phil Salin (az 1991. november 25-i dátumú *1.0-ás verzióban*) ezt a képet festette a jövőről:

2000-re számos kibertér jön majd létre, sokfélék és egyre gazdagabbak. A laikus elképzelésekkel szemben, ezek a kiberterek egyáltalán nem lesznek egyformák, és nem mindegyik lesz teljesen nyilvános. A világhálózat egy összekapcsolt „közeg” a különböző közösségek számára, de önmagában csak egy nagyon laza, heterogén valami. A kibertérben a legtöbb virtuális hely ugyanolyan elkülönült, „magánterület” lesz, mint most a lakások, az irodák, a templomok és az áruházak, melyeket a tulajdonosaik vagy a vezetők irányítanak és birtokolnak...

De a jelenlegi magántulajdonnal szemben a dolgok kinézete és működése sokkal változatosabb lesz, mert a szoftverekkel olcsón lehet gyakorlatilag végtelen számú variációt létrehozni. A sokféleségből származó esetleges káros „mellékhatások” pedig elkerülhetők; ami az egyik kibertérben történik, annak nem feltétlenül kell kihatással lennie egy másik kibertérre.

A „kiberterek” ötlete nagyon szerencsés, sokféle képzetet kelt az emberekben, segít átérezni a harmadik hullámban rejlő civilizációs lehetőségeket. A kibertér nem valamiféle centrifugális erő, amely szétszakítja a társadalmat, hanem éppen ellenkezőleg, az egyik legfontosabb kötőanyag lehet, mely összetart egy egyre szabadabb és változatosabb közösséget.

A KORMÁNYZAT SZEREPE

A jelenlegi kormányzat azt az – egyébként helyes – célt tűzte ki, hogy újra kell fogalmazni az állam szerepét a 21. században. E cél elérése már egy másik kérdés, és ahogy az itt következő, valamint az utolsó fejezetből kiderül, kétséges, hogy a közeljövőben sikerül-e tökéletesen elérni. Ezért nagyon fontos pontosan megértenünk, mit is jelent egy harmadik hullám kormányzat megalkotása, és már most el kell kezdeni az átalakulást.

A harmadik hullám végül is gyakorlatilag szinte minden olyan dolgot megváltoztat, amit a kormányzat csinálni szokott. A legsürgetőbb feladat most az, hogy módosítsunk a kibervilág építését lassító szabályokon és folyamatokon. Ha az ipari társadalom intézményeire az ipari társadalom szabályait használják – vagyis a jelenlegi helyzetet konzerválják –, az rövid távon nem okoz nagy kárt. A fejlődésre igazán az jelent veszélyt, ha a kormányzat megpróbálja a második hullámban használt módszereket a harmadik hullám gyorsan változó, decentralizált képződményeire alkalmazni. Ha van egyáltalán helyes „iparpolitika” a Tudás Korában, akkor annak elsősorban arra kell koncentrálnia, hogy eltávolítson minden

gátat a verseny elől, és tömegesen deregulálja a rohamosan növekvő telekommunikációs és számítástechnikai iparágakat.

Van egy további dolog, ami még az átalakulás elején tisztázandó: a kormánynak annyira kell nagyra és erősnek lennie, amennyire központi feladatai hatékony és hatásos végrehajtásához szükség van. A harmadik hullám kormányzati szervezete sokkal kisebb lesz (talán csak feleakkora vagy még kisebb), mint a mostani – ez az ipari korszak központosított hatalmi szervezeteiről az új, változatos és szétszórt intézményrendszerre való áttérés elkerülhetetlen következménye. De a kisebb kormányzat nem feltétlenül jelent gyenge kormányzatot; s a kisebb kormányzat követelése nem jelenti azt, hogy az ember szűk politikai szempontok miatt a kormányzat „ellen” van.

Sőt: a második hullámról a harmadikra való átmenet a *New Deal* óta nem látott kormányzati aktivitást igényel majd. Őt érvet sorakoztatunk föl állításunk mellett:

1. Az interaktív multimédiához vezető út

Mitch Kapor és Jerry Berman „jeffersoni” víziója a jövőről arra készítette az Elektronikus Határszélek Alapítványt (Electronic Frontier Foundation), hogy kampányt indítson a „nyílt” adatátviteli rendszerek érdekében:

Az információs sztrádán továbbítható elektronikus információk sokfélesége és mennyisége nagyságrendekkel nagyobb, mint amekkorára a viszonylag szűk televíziós hullámsávok és a korlátozott számú kábeltévé csatornák lehetőséget adnak. Ha helyesen tervezik és szabályozzák, az infosztráda helyet adhat mindenkinek, aki szólni, publikálni vagy beszélgetni akar. Ezek az interaktív szolgáltatások azonban megvalósíthatatlanok lesznek akkor, ha egy nyolcsávós autópálya fut majd be minden lakásba, de csak egy szűk ösvény vezet ki onnan. Ahelyett, hogy a mai, egyre kevésbé elviselhető szórakoztató televízió multimédia változatát csináljuk meg, inkább egy olyan infosztrádára lenne szükség, mely a mainál sokkal változatosabb „műsorok” készítését és terjesztését ösztönzi (*New York Times*, 1993. 11. 24. A25. oldal).

A kérdés csak az, hogy milyen szerepet kell a kormánynak vállalnia a fenti elképzelés megvalósításához? Továbbá: az EFF által elképzelt nyílt, bárki által hozzáférhető, sok helyről sok helyre futó, nemzeti multimédia hálózatra irányuló kezdeményezések mennyire sértik vajon azok érdekeit, akik most ezerszámra építik a zárt helyi hálózatokat?

Az interaktív multimédia ma még csak az élenjáró cégeknél és más elitesoportoknál mindennapos. De ugyanezt lehetett mondani a szövegszerkesztőkre tizenkét évvel ezelőtt és a bérelt vonalas hálózatokra hat éve. Mostanra viszont a személyi számítástechnika gyakorlatilag korlátlanul hozzáférhető – anélkül, hogy ezt valamilyen politikai vezetés valaha is finanszírozta vagy „tervezte” volna. És a hálózati rendszerek is hipersebességgel növekednek. Két éve még ötven dollár volt a hálózat eléréséhez szükséges szoftver, most pedig ugyanazok a cégek ingyen osztogatják, hogy minél több ember legyen „online”.

Ez a robbanásszerű, egalitárius változás nagyrészt annak köszönhető, hogy a kormányzat távol tartotta magát ettől a piactól; engedte, hogy a személyi számítástechnika vegye át a vezetést, miközben a nagygépek a raktárakban rohadtak (szinte szó szerint); és hagyta – nem kétséges, hogy inkább feledékenységből, mintsem szándékosan –, hogy a számítógépes hálózatok szabadon növekedjenek, mindenféle szabályozó korlátoktól mentesen – szemben a telefonnal, a műsorszórással és a kábeltelvíziózással.

Ebből az következik, hogy a hálózathoz való teljes körű hozzáférés megteremtéséhez rövid távon az a legjobb stratégia, ha minél kevesebb korlátot állítunk a piaci szereplők és az újszerű megoldások elé. Egyesek szerint egy országos interaktív multimédia-hálózatot csak úgy lehetne rövid idő alatt megvalósítani, ha a szabályozók sokkal nagyobb együttműködést engedélyeznének a kábel- és a telefonszolgáltatók között. Ez utóbbiak kiterjedt üvegszál hálózatát (kilencszer nagyobb, mint az ipari üvegekábelrendszer, és gyorsabban nő) rá lehet-

ne kötni az 57 millió széles sávú csatlakozópontra (vagyis a kábeltévé-hálózatba bekötött lakásokra), és máris egy új, nemzeti digitális hálózat jönne létre – amely multimédia, interaktív, és (a költségek csökkenésével) egyre inkább elérhető lenne a szegényebb amerikaiak számára is.

Ezért van az, hogy az ilyen együttműködés akadályozása – a kábel- és telefontársaságok közötti versengés erőltetésével – voltaképpen elitista politika. A jelenlegi szövetségi politika olyan mértékben gátolja a kooperációt a két üzletág között, hogy ez tulajdonképpen a szabad és egyenlő hozzáférést hirdető kormányzat saját céljaival is ellentétes eredményre vezet.

A kábelhálózat „elrendeltetett” sorsának akadályozása azért is káros, mert hozzájárul a műsorszóró (vagy keskeny sávú) televíziózás modelljének konzerválásához. Egy interaktív multimédia-hálózat kialakulásának megállítása John Malone eredeti elképzelését támogatja – amelyet pedig állítólag mindenki (különösen Gore alelnök és az FCC) ellenez, mert az irányítás jogát a rendszergazdák és üzemeltetők kezében hagyán.

Malone eredeti, keskeny sávú modelljét csak akkor lehet mással helyettesíteni, ha igazán bőség lesz a sáv szélességből. Amikor a kormányzat megtiltja a rendszerek összekapcsolását, a Malone-modell esélyt kap az újjászületésre. Egy sáv szélességben korlátozott világban a csatorna birtokosa nemcsak képes arra, hogy szabályozza a hozzáférést, hanem rá is kényszerül erre – vagyis a médium tulajdonosa egyben az üzenetet is befolyásolja. Az sem számít, ki a tulajdonos. A sáv szélesség szűkössége megkívánja a hálózat üzemeltetőitől, hogy meghatározzák a „műsort”.

Mivel ma már a kábel szinte mindenhol ott van, különösen a városokban, ezzel a technikával meg lehetne szüntetni a gazdagok és szegények közötti információs szakadékot. A széles sávú kábel, „vezetékek” már ott vannak az amerikai háztartások kétharmadában (és további egynegyedükben könnyen beköthetők lennének). A telefontársaságok rendelkeznek széles sávú optikai kábellel. Egy vegyes típusú hálózat – koax-kábel és üvegszál – lenne a legjobb megoldás a kibertér növelésére a következő lépésben. Mi történik akkor, ha ezt a lehetőséget megakadályozzák?

Ebben az esetben az, amit kibervilágbeli demokráciának nevezhetnénk, a számítástechnikai szektorra fog korlátozódni, és az Internetből nő majd ki néhány év múlva, ami elsősorban a vállalatok és a külvárosi/városon kívüli lakosság érdekeinek megfelelően szerveződik. Bár technikailag ez sem lenne nagy baj, de társadalmilag hasonlóan furcsa helyzet állhat elő, mint amelyet a „Japan Inc.” csinált a közép- és alsóbbosztálybeli vásárlóival évtizedekig: fizettessünk velük ötven százalékkal többet ugyanolyan minőségű járművéért, mint amilyenekkel tele van az exportpiac.

Hasonlóképpen: ha Washington rákényszeríti a telefontársaságokat és a kábelhálózat-üzemeltetőket arra, hogy kiegészítsék vagy fölöslegesen megduplázzák a hálózataikat, más fejlett ipari országok – „nyílt” interaktív multimédia-rendszerek segítségével – hamarabb teremtik meg a kiberdemokráciájukat, mint Amerika, annak technológiai vezető helyzete ellenére.

Ráadásul a keleti parti műsorszóró cégek és a hollywoodi álomgyárosok régóta tartó szövetsége is új erőre kaphat. Ha az egyirányú videofilm-birodalmuk ismét védelmet kap, amerikaiak millióit fosztják meg attól a lehetőségtől, hogy egy új, interaktív multimédia-kultúrát építsenek maguknak.

A telefon- és kábeltársaságok között mesterségesen gerjesztett verseny nem hozza létre a kétirányú multimédia-hálózatot, és azt a civilizált tele-társadalmat, melyet Kapor és Berman fölvázolt. Az nem elég, ha egyszerűen „eltávolítjuk a kormányzatot az útból”. Komolyan érvényesíteni kellene a trösztellenes szabályozást, jelenleg azonban nincsenek meg az ehhez szükséges keretek. Az interaktív multimédiához való általános hozzáférés megteremtéséhez radikálisan újra kell gondolni a kormányzati politikát.

2. A dinamikus verseny elősegítése

A technikai fejlődés a korábban „természetes monopóliumokkal” és „tömegtermelő iparágakkal” jellemzett telekommunikációs piacon tipikus versenyhelyzetet teremtett. A kormányzatnak az a feladata, hogy bátorítsa ezt a változást – úgy kell alakítani a körülményeket, hogy az új versenyzők és az új technológiák támadást intézhessenek a múlt monopóliumai ellen.

Az árszabályozók bevezetése és a piacra való belépés korlátozása érthető volt a természetes monopóliumok esetében. Az egyezés világos: a monopólium élvezője aláveti magát az illető állam árszabályozásának, cserébe kizárólagos *franchise* jogot kap a piacon.

De mi történik akkor, ha gazdaságilag kívánatosabbá válik, hogy egynél több szolgáltató legyen a piacon? Ilyen esetben a korlátozások fenntartása megállítja a fejlődést. Megakadályozza az új játékosok, az új termékek és technikák megjelenését, s nem ösztönzi a monopólium tulajdonosát arra, hogy maga kezdeményezze a változásokat.

Röviden: az ár- és piacsabályozók ellentmondanak a dinamikus versenynek.

A korlátozó szabályozók alternatívája a trösztellenes törvény lehet, amelyet úgy terveztek meg, hogy megakadályozza az új monopóliumok kialakulásához vezető húzásokat, a fogyasztók megkárosítását az árak felhajtásával, a konkurens termékekhez való hozzáférés nehezítését és a szolgáltatások minőségének romlását. A trösztellenes törvénnyel lehetett több mint 120 évig fenntartani Amerikában a vetélkedést azokon a piacokon, ahol kívánatos és lehetséges volt több résztvevő versenyeztetése.

A telekommunikációs (telefon, kábel, műhold, rádiótelefon) szolgáltatások piaca most ilyen piac. Ennek az egyszerű ténynek a következménye is egyszerű: a telekommunikációban az ár- és piacsabályozókat – az állami és a helyi, valamint a szövetségi kormányzatnál egyaránt – trösztellenes törvényekkel kell felváltani, amilyen gyorsan csak lehet.

Ez a váltás nem lesz egyszerű, és nem lehet azonnali. Ha komolyan alkalmaznák a trösztellenes törvényt a telekommunikációs szolgáltatásoknál, több kormányzati hivatalban (pl. az Igazságügyi Minisztérium Trösztellenes Osztályán) újfajta ismereteket kellene elsajátítani. És a szabályozott monopóliumok befektetőinek is időt kell adni arra, hogy újraértékeljék a befektetéseiket, figyelembe véve a változékony jogi szabályozást, amelyben ezeknek a cégeknek működniük kell – ezt a kiváltságot a kábeltévéipar nem kapta meg az elmúlt években.

Még két fontos szempont van. Az első: a késedelmes bevezetés nem ugyanaz, mint a késedelmes cselekvés. Cselekedni azonnal kellene, még ha a bevezetést késleltetjük is. A másik: nem lehetnek közbülső lépések. Egy szabályozott környezetből áttérni egy versenyhelyzetre – egy kölcsönzött hasonlattal élve – olyan, mint áttérni a baloldali közlekedésről a jobboldalira: nem lehet fokozatosan csinálni.

3. A tulajdonjogok meghatározása és elosztása

1964-ben a szabadelvű Ayn Rand ezt írta:

A kormányzatnak az a dolga, hogy védje az egyéni jogokat, és ennek részeként megfogalmazza azokat a törvényeket, melyek segítségével ezek a jogok érvényesíthetők és odaitélhetők. Továbbá: a kormányzat felelőssége a jogok alkalmazhatóságának definiálása egy adott tévénységi területen – definiálhatja (vagyis értelmezheti), de nem alkothatja, nem találhatja ki, nem adományozhatja vagy vonhatja vissza őket. A tulajdonjogok értelmezésének kérdése gyakran fölmerült már eddig is, például az olajiparral vagy az országok fölötti légtérrel kapcsolatban. Az esetek többségében az amerikai kormányzat megfelelő álláspontot választott: megpróbálta védeni az összes érintett egyéni jogot, s nem arra törekedett, hogy érvénytelenítse őket” („The Property Status of the Airwaves” – *Objectivist Newsletter*; 1964. április).

A kibertérben érvényes tulajdonjogok definiálása talán a legsürgősebb és legfontosabb feladat a kormányzati informatikai politikában. Ez egy bonyolult munka lesz, és mindegyik kulcsterületen – az elektromágneses frekvenciák és a szellemi tulajdon ügyében, valamint magának a kibertérnek az ügyében (ideértve például a magánélethez való jogot) – különleges problémákkal kell szembenézni. A fő szempontok ezzel kapcsolatban a következők:

– Először: ez egy „központi” kormányzati feladat. Egy harmadik hullámos kormányzat átérzi ennek a vállalkozásnak a fontosságát és sürgősségét, s komolyan hozzákezd a megoldásához. Ha nem így tesz, azzal fenntartja a második hullámban érvényes viselkedést és politikát.

– Másodsor: a vezérelvnek annak kell lennie, hogy a tulajdonjog az embereké (magán-tulajdon), s ezt kell minden döntésnél figyelembe venni. Nem a kormányzat a kibertér tulajdonosa, hanem a nép.

– Harmadsor: az egyértelműség alapvetően fontos. A homályos tulajdonjogi szabályozás bátorítja a pereskedést, az energiák a bíróságokon fecsérelődnek el, és nem a fogyasztókat szolgálják, nem termelnek értéket. A jelenlegi rendszer ezen a téren teljesen alkalmatlan, elég a szoftverek szabadalmi és szerzői jogi ügyeire vagy a frekvenciák tulajdon- és használati jogai felett folyó vitákra gondolni.

Ha megnézzük Amerika múltbeli gazdasági sikereit, kimutatható, hogy ezek mértéke mindig arányban volt azzal, amilyen bölcsen tudtunk világos és érvényesíthető tulajdonjogokat alkotni és kiosztani. A kibertér létrehozásához és meghódításához ismét elő kell venni és meg kell erősíteni ezt a bölcsességet.

4. Harmadik hullámos adó- és elszámolási szabályok alkotása

Egy sor új számviteli megoldásra van szükségünk a vállalkozások és a nemzetgazdaság szintjén egyaránt.

A GDP és más divatos adatok semmit nem mondanak az információs technológia teljesítményéről. A kormányzat eddig sem volt valami sikeres a szolgáltató szektor működésének mérésében, és szinte mindegyik intézmény hihetetlenül rosszul tudja csak megbecsülni az információtermelés értékét. A közgazdászok leragadtak azoknál a módszereknél, amelyeket még a harmincas években vagy jobb esetben azok hatására dolgoztak ki. Ezért aztán egyre kevésbé fontos változókat mérnek egyre pontosabban.

A vállalkozások szintjén az elavult elszámolási eljárások arra kényszerítenek minket, hogy rendszeresen túlértékeljük a fizikailag létező vagyontárgyakat (pl. a tulajdont), s alulértékeljük az emberi erőforrásokat és a szellemi értékeket. Így aztán, ha egy tehetséges fiatal vállalkozó egy szoftvercéget vagy valamilyen információs szolgáltatást akar indítani, nehezebben tudja összeszedni a szükséges kezdőtőkét, mint a szomszédja, aki ütött-kopott, ócska gépeivel akar beszállni lefutott üzletágba.

Adóügyben is hasonló a helyzet. Az adószabályok mindig a különböző érdekcsoportok által a kormányzatra gyakorolt nyomás irányát tükrözik. A jelenlegi adórendszert a hagyományos iparágak képviselői és a futószalagok virágkorában velük szövetkezett erők alakították ki.

A számítógépes ipar képviselői jogosan panaszkodnak, hogy bár a termékeik fele hat hónap vagy még rövidebb idő alatt értéktelenedik el, ezt az értéksökkenést mégsem érvényesíthetik az adójukban. Az Egyesült Államok félvezetőipara kénytelen öt éves amortizációs időszakkal számolni a termékeinél, miközben azoknak csak három év az élettartamuk (szemben Japánnal, ahol a chipgyártók egy éven belül leírhatják a gyártósoraikat). Összefoglalva: az adószabályok inkább a hosszú, semmint a rövid termékciklusú iparágaknak kedveznek, még ha ez utóbbiak felé toldódik is el ma már a tervezés és a gyártás.

Lényeges tehát, hogy mind a számviteli, mind az adószabályokban – függetlenül attól, hogy a magánszektort felügyelő intézmények (pl. a Financial Accounting Standards Board) vezetik be őket, vagy a kormányzat hozza azokat az IRS-en keresztül vagy más módon – tükröződjének végre a Tudás Korának rövidülő életciklusai és a megfoghatatlan szellemi tőke növekvő vagonképző szerepe.

5. Harmadik hullámos kormányzat létrehozása

Túllépve a kibervilágban folytatandó politika kérdésén, a kormányzatnak az egész társadalomhoz való viszonyát is újra kell fogalmaznia, újra ki kell találnia. Egyetlen változássorozat nem elegendő ahhoz, hogy egy jövőbarát kormányzat jöjjön létre. De van olyan mérce, melyet érdemes alkalmazni a követendő politika tervezésénél. Például:

– A Gyáripari modellen alapul (vagyis szabványosítás, rutin és tömegtermelés)? Ha igen, akkor ez egy második hullámos politika. A harmadik hullámban az egyediséget kell támogatni.

– Központosítja az irányítást? A második hullámos politikák a hatalmat bürokratikus intézményekbe centralizálják; a harmadik hullámban a hatalom szétesztása folyik – azokat ruházzák föl vele, akik a döntést igénylő helyhez legközelebb vannak.

– A földrajzi koncentrációt bátorítja? A második hullámos politikák az embereket arra ösztönzik, hogy fizikailag is egy helyre gyűljenek. A harmadik hullámban megengedik nekik, hogy otthon dolgozhassanak, és ott éljenek, ahol akarnak.

– A tömegkultúra elvén alapul – amikor mindenki ugyanazt a sorozatot nézi a televízión –, vagy megengedi, sőt bátorítja a közös értékek köré szerveződő sokféleséget? A harmadik hullámos politikák segítenek abban, hogy a sokféleségről a veszély helyett inkább a lehetőségek tárháza jusson az emberek eszébe.

Ha komolyan megpróbálnánk ezt a mércét alkalmazni a kormányzati munka minden területén – a honvédelemtől és a hírszerzéstől kezdve az egészségügyig és az oktatásig –, a ma ismert kormányzat végül teljesen megváltozna. Mivel erre nagy szükség van, kezdjük el bevezetni már most!

A JÖVŐ MEGRAGADÁSA

Manapság a második és harmadik hullámos csoportosulások közötti konfliktusok jelentik a legfontosabb politikai feszültségforrásokat társadalmunkban. Az alapvető politikai kérdés nem az, hogy ki irányítja az ipari társadalom utolsó napjait, hanem az, hogy ki formálja a helyébe lépő, gyorsan közeledő új civilizációt. Más szóval: ki alakítja a kibertér természetét, az életünkre és intézményeinkre gyakorolt hatását?

A harmadik hullám peremén élve nem is annyira a jövő természetén folynak már a viták – mert a hullám könyörtelenül megérkezik –, hanem az átmenet természetén. A frontvonal egyik oldalán az ipari múlt katonái állnak. A másikon azok a növekvő számú milliók, akik fölismerték, hogy a legsürgetőbb problémákat többé már nem lehet a múltból örökölt tömegszemléletű eszközökkel megoldani.

A harmadik átalakulási hullám fő gazdasági szektorát nemcsak a prosperáló számítástechnikai és elektronikai cégek, valamint a most induló biotechnológiai vállalkozások alkotják. Ide tartoznak az információigényes tevékenységek minden iparágból: pénzügy, szoftver, szórakoztatás, média, elektronikus kommunikáció, orvosi szolgáltatások, tanácsadás, oktatás és képzés. Az e szektorban tevékenykedő emberek rövidesen az amerikai politikai élet domináns résztvevői lesznek. És szembekerülnek olyan politikai erők képviselőivel, akiket még nagyrészt második hullámos szokások és helyzetek formáltak ijedőssé és védekezővé: parancsokban és irányításban gondolkozó törvényhozókkal, kinevezett hivatalno-

kokkal, politikai véleményformálókkal, vulgármaterialista filozófusokkal, hagyományos értékeket valló érdekcsoportokkal, egyes médiacégekkel és újságokkal – s minden nagyobb intézménnyel (beleértve a nagyvállalatokat), mely azt gondolja, hogy a jövőjét az szolgálja a legjobban, ha megőrzi a múltat.

A második hullám védelmezői egyelőre még jól elsáncolták magukat Washingtonban és az egyes államok parlamentjeiben – ezt a tényt az 1993-as beruházási törvény mutatja a legjobban: több mint százmilliárd az acél- és cementgyártásra, és csak egyetlen milliárd az elektronikus infrastruktúra fejlesztésére. Most ne foglalkozzunk azzal, hogy vajon a kormányzat feladata-e elsősorban az elektronikus infrastruktúra kiépítése, mindenesetre a törvényben szereplő pénzeszközök elosztása jól jelzi, ahogy a második hullám elborítja a harmadikat.

Mind ez ideig csak egyetlen politikai erőfeszítés mondott ellent a fentieknek, de szerencsére ez igen komoly: az Észak-amerikai Szabadkereskedelmi Megállapodás elfogadása a múlt év novemberében. A küzdelem során mindkét fél túlment a partizánmódszereken, a regionális gondolkozáson és – egy viharos CNN vita után – a személyeskedésen is. Az elő-NAFTA koalíció végül a lehetőség kihasználását választotta a problémák hangsúlyozása helyett, a jövőt választotta a múlt helyett. Ezért kiemelkedő ez az esemény, és modellként szolgálhat a harmadik hullámos politikai stílus valószínű fejlődési irányához.

De még nem igazán látszanak a kibervilág felé törekvő „tömegmozgalmak”. Az ipari társadalom „tömegeivel” szemben az emelkedőben levő harmadik hullám politikai ereje nagyon vegyes összetételű. Fő iparágaihoz hasonlóan ez is tömegtelenített – egyénekből áll, akik nagyra értékelik a különbözőségüket. A heterogenitás miatt nehéz őket észrevenni a politikai szintéren. Sokkal nehezebb egyesíteni őket, mint a múlt társadalom tömegeit.

Bizonyos kulcskérdésekben azonban a jövő politikai erői azért egyet tudnak érteni. Először is: felszabadulás a második hullámos szabályok, korlátok, adók és törvények alól, melyek a múlt iparbároinak és bürokratainak érdekeit szolgálták. Utána pedig természetesen a teremtés jön – egy olyan új civilizáció megteremtése, amely az amerikai eszme örök-érvényű igazságaira épül.

Itt az ideje elfogadni ezeket a kihívásokat, megragadni a jövőt és húzni magunkat előre. Ha ezt meg tudjuk csinálni, akkor tényleg megújítjuk az „amerikai álmot”, és megerősítjük az „amerikai élet ígérését”.

Drótos László fordítása